

БИЉАНА М. ПАВЛОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ У ПРИЗРЕНУ – ЛЕПОСАВИЋ

ДРАГАНА Ј. ЦИЦОВИЋ САРАЈЛИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФАКУЛТЕТ УМЕТНОСТИ У ПРИШТИНИ – ЗВЕЧАН

НАЦИОНАЛНО ВАСПИТАЊЕ НА ОСНОВАМА СРПСКЕ УМЕТНИЧКЕ МУЗИКЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

САЖЕТАК. Предмет рада је национално васпитање у основној школи на основама српске уметничке музике. На теоријском плану задатак рада је да се сагледа стваралаштво најзначајнијих српских композитора са којима је неопходно упознати ученике основне школе. У раду су изложени резултати истраживања које је за циљ имало да се утврди у којој мери ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије познају српску уметничку музику, односно, колико су упознати са стваралаштвом најзначајнијих српских композитора. Резултати истраживања указују да ученици након завршене основне школе не познају довољно националну уметничку музику. У настави музичке културе, национална уметничка музика је садржај који, поред традиционалних, духовних и патриотских песама, снажно доприноси националном васпитању. Садржаји националног карактера данас имају посебан педагошки и друштвени смисао и значај на Косову и Метохији, где је, због

¹ biljana.pavlovic@yandex.ru; dsarajlic@gmail.com

Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта ИИИ 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 5. маја 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. децембра 2017.

специфичних услова живота српског народа на овој територији, неопходно посветити им више пажње у васпитно-образовном раду. Упознавање ученика основне школе са уметничким стваралаштвом националних композитора допринеће развијању патриотизма, јачању националног поноса и осећаја припадности свом народу. У раду су наведена неправедно запостављена дела националне уметничке музике, која због својих високих естетских и етичких вредности треба да буду уврштена у наставне програме музичке културе. У истраживању су примењене дескриптивна метода и метода теоријске анализе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: српска уметничка музика, основна школа, настава, национално васпитање.

УВОД

У раду се говори о националном васпитању са аспекта основношколске наставе музичке културе, при чему се указује на значај неговања и упознавања с уметничком музиком, као темељном одредницом националне културе и идентитета. Циљ је да се утврди у којој мери ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије познају српску уметничку музику. Појмови национално и патриотско² васпитање у педагогији синонимно се употребљавају. Национално васпитање се тумачи као „специфичан афективно-конативни процес у оквиру кога се формира национални идентитет индивидуе са јаким националним осећањима, врлинама, са чврстим националним карактером, националном свијешћу и досљедним дјеловањем у духу националних интереса“ (Илић, 2010, стр. 100). То је вид друштвено-моралног васпитања у чијој основи су љубав према домовини и народу; јединство духовних, друштвених, културних и других интереса; морална и духовна достигнућа народа; спремност за одбрану земље и народа, као и вера у будућност и просперитет земље (Јовановић, 2005, стр. 61). Један од најважнијих задатака националног васпитања је афирмација и преношење знања о националним вредностима и о националном идентитету, као „спознаји заједничких карактеристика припадника једне нације које се разликују од других нација“ (Базић, 2012,

² Патриотизам (Patriotismus), фр. *patriotisme* од новолат. *patriota*, „земљак“ (лат. *patria* – отаџбина), љубав према отаџбини, израз потиче из 18. века и служи за означавање политичког уверења и учења „да државник и грађанин треба у првом реду да имају пред очима добробит сопствених земљака“ (Речник филозофских појмова, 2004, стр. 430).

стр. 70). Од оснивања школског система у модерној Србији, националном васпитању се придавао велики значај.

У Краљевини Србији национално васпитање заснивало се на идеји уједињења српског народа, који је живео подељен у оквиру Аустроугарске и Отоманске империје и тежио ослобођењу и прикључењу Краљевини Србији. Формирањем Краљевине Југославије и касније Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, национално васпитање се одвијало у духу југословенства и очувања заједничке државе (Ракић, 1981, стр. 84). Од тренутка распада Југославије, почетком деведесетих година 20. века, питање српског националног васпитања је поново актуализовано (Шуваковић, 2010, стр. 136). Национално васпитање данас има изузетан значај на територији Косова и Метохије, где је, због насилног отимања ове територије од стране Албанаца, српски национални идентитет угрожен, а опстанак српског народа доведен у питање. Патриотизам, посебно у условима агресије, према социологу Петру Анђелковићу, тражи недвосмислен одговор (Анђелковић, 2014, стр. 61). Док се ово важно национално питање решава на нивоу политичких преговора, задатак образовне политике је да кроз васпитно-образовни систем развија и јача национални дух код младих, нарочито на Косову и Метохији, те да подстиче одговорно понашање према властитим националним вредностима: језику, вери, уметности, обичајима, традицији. Развијању националних осећања снажно доприноси национална уметничка музика, настала на темељима народне музике, са којом се ученици упознају у настави музичке културе. Слушање вредних уметничких дела домаћих композитора доприноси васпитању ученика у духу националне културе, изграђивању националне свести, усвајању националних вредности, што води развијању патриотизма, учвршћивању и јачању осећаја културног и националног идентитета.

УПОЗНАВАЊЕ СА СРПСКОМ УМЕТНИЧКОМ МУЗИКОМ

Док се европска уметничка музика интензивно развијала током средњег и новог века, српска уметничка музика почиње свој развој тек од 19. века, за време владавине кнеза Милоша Обреновића. До тада, српска музичка култура негована је у духу народне и црквене музике. Градска музичка пракса у Србији, током 18. и почетком 19. века, била је у рукама Турака и Цигана, развијајући се у духу оријенталне музике. Турска музика је била обавезан пратилац кнеза Милоша Обреновића, у свим приликама (Ђурић

Клајн, 1971, стр. 48). Желећи да организује музички живот на српском двору по узору на европски, Милош Обреновић одлучује да оснује оркестар састављен од инструмената карактеристичних за европско поднебље. Ангажује Јосифа Шлезингера (1794–1870), који у Крагујевцу 1831. године формира оркестар под називом „Књажевско-србска банда“, чиме је започео развој новије српске музичке културе. Представе које су извођене у првом Крагујевачком позоришту „Јоаким Вујић“, започињале су увертиром – инструменталним уводом, док су се у паузама изводиле народне песме, у Шлезингеровој обради. Ови комади са певањем постају својеврстан жанр српске музике, које негују готово сви српски композитори 19. века. Иако већина Шлезингерових композиција није излазила из оквира дилетантизма, његов рад је наилазио на срдчан пријем код публике (Ђурић, 2010, стр. 134). Због значајне улоге коју је имао у развоју српске уметничке музике потребно је упознати ученике са његовим стваралаштвом. Једна од Шлезингерових композиција коју могу послушати ученици основне школе јесте соло песма Спомени се на мене. Ова, као и остале наведене композиције у раду, доступне су на интернету, односно на Јутјубу.

Веома значајна личност у музичком животу Србије 19. века био је Корнелије Станковић (1831–1856), који се сматра утемељивачем националног стила у српској уметничкој музици. Његово уметничко деловање није било толико значајно по стваралачким донетима, колико по томе што је усмерило даљи развој српске уметничке музике. Познанство са Вуком Караџићем, у Бечу, где се школовао, имало је велики утицај на њега, у смислу прихватања Вукових идеја и подстицања интересовања за музички фолклор. Вук је отпевао шест српских народних песама пољском композитору Францу Мирецком, који их је обрадио за извођење уз клавирску пратњу. Ове композиције објављене су у другој књизи Вукових песама из 1815. године и представљају прве нотне записе српских народних песама (Ђурић Клајн, 1956, стр. 16). Станковић одлази у Сремске Карловце и у друге пределе Србије, где бележи народне мелодије у жељи да их искористи у свом композиторском раду. Тако настају збирке „Српске народне песме“ за глас и клавир, за клавир соло и за четворогласни хор (Станковић, 2004). Одушевљен лепотом народних песама које је обрађивао, Станковић пише: „Може се рећи, за ових дванаест песама, да су одних дванаест зрна са драгоценог низа народних мелодија, које сам у народу изабрао“ (Ђурић Клајн, 1956, стр. 14). Поред обраде

народних песама, Станковић је писао и музику на уметничке текстове Бранка Радичевића, Јована Јовановића Змаја, Ђуре Јакшића, Васе Живковића, Јована Судотића и других српских песника. Веома су значајне његове песме дудилнице и друге патриотске песме, чије је извођење током 19. века било од изузетног значаја за буђење националне свести и развијање националних осећања. Најпознатије су: *У дој, Прај је овој милој Срба, Радо иде Србин у војнике, Ево деснице верне, Устај, устај Срдине* и друге (Станковић, 2007). Сматра се да је Станковић сакупио и обрадио око 200 песама за певање уз клавирску пратњу. Прерана смрт спречила га је у намери да још преданије ради на развијању националне композиторске школе. У издању *Сабрана дела Корнелија Станковића*, књига 1 (Станковић, 2004), објављене су композиције за клавир, док су у књизи 2 (Станковић, 2007), објављене *Песме за ѿлас и клавир* и *Песме за чешвороћасни хор*. Једно од његових најпознатијих инструменталних дела је клавирска композиција *Што се добре мисли моје*, која представља варијацију на тему мелодије истоимене романсе, коју је написао кнез Михајло Обреновић.

Јосиф Маринковић (1851–1931) и Стеван Мокрањац (1856–1914) наставили су, међу првим српским музичарима, правцем који је трасирао Корнелије Станковић, дајући српској музици нове темеље и нове путоказе, тиме утемељујући национални романтизам. Јосиф Маринковић наставља са обрадама народних мелодија, али се његов рад заснивао и на композицијама оригиналне инвенције. Његова најпознатија дела у којима је користио народне мелодије су: *Кола*, за мешовити и мушки хор; *Пролећна зора*, композиције за деце и омладинске а капела хорова. Писао је и композиције за стихове родољубиве поезије: *Народни здор*, *Јуначки ѿклик*, *Химна Балкана*, *Косовска химна* и друге. Према музиколошкињи Ђурић Клајн „Маринковићева музика у тим песмама била је често, по новини и свежини израза, по инвенцији и по удаљавању од шаблона – далеко испред текстова које је компоновао, а по уметничкој снази изнад њих“ (Ђурић Клајн, 1971, стр. 78). Најпознатије Маринковићеве композиције лирског карактера су: *Задовољна река*, *Молишва* и *Пошочара*. Најпопуларније композиције за глас и клавир су: *Ал’ је леј овај свеш*, *Кажу ми*, *Чешња*. Посебно се издвојила патриотска песма *Хеј, штрудачу с дујне Дрине*, која је у периоду пред Први светски рат коришћена приликом политичких манифестација, поставши симбол српског отпора и борбе за слободу. Маринковић је значајан и по томе што утемељује жанр оплемењене севдалинке, а његове најпознатије композиције овог типа су *Шано*

душо и Из њрада у њрад. Најзначајнија дела из области духовне музике су *Оче наш, Лиџурџија, Помен ојелу* (Ђурић, 2010).

Стеван Ст. Мокрањац је по многим особинама типичан представник прве генерације романтичара – утемељивача националне школе. На пољу световне музике, његов рад се заснива на вокалном и вокално-инструменталном стваралаштву, где најзначајније место припада хорским композицијама *Руковешима*, које према мишљењу музиколошкиње Маринковић представљају „камен темељац српске уметничке музике“ (Маринковић, 2007, стр. 84). Написао је 15 руковети, у којима је обрадио народне песме из Србије, Босне и Македоније. Његове духовне композиције: *Херувимска њесма, Акаџисџи Бојородици, Теде Боја хвалим, Ојело у фис-молу, Лиџурџија Св. Јована Злајоусџио*, убрајају се у врхунска дела светске музичке баштине.

Почетком XX века Београд постаје центар српске музичке културе, коју интензивно негују и развијају композитори Станислав Бинички (1872–1942), Божидар Јоксимовић (1868–1955), Петар Крстић (1877–1957), Владимир Ђорђевић (1869–1938) и Миленко Пауновић (1889–1924). Њихово деловање је у историји српске музике познато под називом „београдска школа“ (Маринковић, 2007). За овај период карактеристично је појачано интересовање за оперу и симфонијска дела. У духу романтичарске опере, Станислав Бинички 1904. године компонује прву српску оперу *На уранку*. Компонује и оркестарске увертире, маршеве, музику за позоришне комаде, хорове, соло песме, као и духовне композиције. Један од најпознатијих маршева свакако је *Марш на Дрину*. У исто време, Божидар Јоксимовић компонује оперу *Женидба Милоша Обилића* (Ђурић Клајн, 1956), а мало је познато да је написао музику за чувену песму *Ијрале се делије*, на текст Милорада Петровића Сељанчице. Неправедно запостављена уметничка дела из овог периода јесу композиција *Зулумћар* и соло песма *Нимфа*, које је написао Петар Крстић, као и инструментална композиција *Узданица* Владимира Ђорђевића. Јавности су мало позната изузетно драгоцену музичка дела Миленка Пауновића (1889–1924) и Љубомира Бошњаковића (1891–1987). Најпознатије Пауновићево дело је *Јујословенска симфонија*, компонована 1914. године. Инспирисан догађајима из Првог светског рата, Љубомир Бошњаковић компонује дело *Алданска јолјоша*, у којој је дочарана ратна атмосфера, од тренутка одласка бораца у рат, преко ратних страха, па све до победничког расположења. Обухвата ставове: Растанак српског војника, Последња борба, Албанска голгота, Сцена на мору, Крф и Финале.

Из тог периода потиче и његова увертира *Цер*, која је такође недовољно позната јавности. Значајан допринос развоју српске музике на почетку двадесетог века дао је Исидор Бајић (1878–1915). Компонувао је музику за позоришне комаде, а међу најпознатијима су: *Чучук Сџана*, *Сеоски Лола* и *Ракија*. Омиљене су биле његове композиције *Срџиња*, *Јесен сџиже дуњо моја*, *Зрачак вири* и друге. Ту је и циклус соло песама *Песма љубави*, као и циклус клавирских композиција под називом *Алдум композиција*. Од клавирских дела најпознатија су *Српска райсодија* и *Српско цвеће*, а као најзначајније Бајићево дело наводимо оперу *Кнез Иво од Семдерије*, компоновану по драми Бранислава Нушића. У ратним условима, од 1912. до 1918. године, велики допринос развоју музичког и културног живота дао је композитор Коста Манојловић (1890–1949). Његово стваралаштво огледа се првенствено у хорским делима, која су заснована на народним и црквеним мелодијама. Међу најпознатијим Манојловићевим делима је циклус соло песама назван *Југословенске народне њесме*. Све те композиције представљају „музичку транспозицију болних и трагичних доживљавања патриотски занесеног младића који је прошао кроз све тегобе рата“ (Ђурић Клајн, 1971, стр. 129). Мало познате су његове духовне композиције *Теде њојем* и *Бојородице гјево*, иако су то дела високе уметничке вредности.

Композитори рођени крајем 19. века, Петар Коњовић (1883–1970), Милоје Милојевић (1884–1946) и Стеван Христић (1885–1958), „донели су са својих школовања извесне новине у српску музику – елементе националног експресионизма, одблеске импресионизма и назнаке атоналности“ (Жедељан, 2009, стр. 11). Петра Коњовића је првенствено занимала оперска музика. Његове најпознатије опере су *Женидба Милоша Обилића*³/*Вилин вео*, *Кнез од Зеће* и *Кошћана*. У својој збирци за глас и клавир *Моја земља*, компонованој између 1905. и 1925. године, обрадио је око 100 народних песама, из готово свих крајева Југославије. Њихова мелодија је аутентична, неизмењена, док се стилизација осећа у клавирској деоници (Ђурић Клајн, 1971). Једна од песама из те збирке је *Да знајеш мори моме*. Велики допринос Коњовић је дао развоју српске симфонијске музике. Аутор је прве симфоније у историји српске музике – *Симфонија у це-молу* (Маринковић, 2007). Значајну пажњу посветио је камерној и хорској музици. Веома често извођене су

³ Под притиском аустријске цензуре опера *Женидба Милоша Обилића* се изводила под називом *Вилин вео* (Ђурић Клајн, 1971, стр. 108).

композиције за женски хор: *Врајолан, Ој, за Ђором* и *Орошен*. Милоје Милојевић у свом стваралаштву предност даје камерној музици – вокалној и вокално-инструменталној. Његове најпознатије хорске композиције су: *Дујо се ђоље зелени*, *Слуђња*, циклус *Пир алузија*, *Муха и комарац*, *Јујословени*, *Видовданска ђричестѝ*, две литургије и три опела (Ђурић, 2010). Као и остали композитори овог времена, писао је соло песме за глас и клавир. Једна од познатих је *Јесења елеђија*. Из његовог богатог стваралачког опуса инструменталне музике издвајамо дело за клавир *Косовска свиђа*, у којој користи мотиве народних мелодија са Косова и Метохије. Важно је споменути и његову симфонијску поему *Смрђи мајке Јујовића*. У стваралачком опусу Стевана Христића значајно место припада музичко-сценским делима, од којих су најзначајнија опера *Суђон* и балет *Охридска леђнда*. Писао је и соло песме, оркестарске и хорске композиције, симфонијске поеме, музику за филм *Софка*.

Веома значајни српски композитори двадесетог века, са чијим стваралаштвом треба да буду упознати ученици основне школе су: Љубица Марић (1909–2003), Марко Тајчевић (1900–1984), Војислав Илић (1912–1999), Александар Обрадовић (1927–2001), Константин Бабић (1927–2009), Владо Милошевић (1901–1990), Зоран Христић (1938), Светисав Божић (1954) и Младен Матовић (1980). Дела Љубице Марић заснована су на модусима православне духовне музике, што њено стваралаштво чини оригиналним и специфичним. Користеђи црквене лествице, на особен начин, Љубица Марић је „антиципирала један од најзначајнијих праваца друге половине 20. века, правац тзв. мистичних минималиста из Источне Европе (Перт, Горецки и други), којима ће, двадесет година касније, управо средњовековна (православна) духовна музика представљати полазиште и основу за нову музичку естетику“ (Жебељан, 2009, стр. 12). Овај стил се најбоље осликава у њеном циклусу композиција *Музика Окђоиха*. Из стваралачког опуса Љубице Марић ученици основне школе треба да упознају *Визанђијски концерђи* и *Бранково коло*. Њено познато дело *Песме ђросђора*, кантата за мешовити хор и оркестар, предложене су за слушање у осмом разреду. Марко Тајчевић истакао се у области клавирске музике, али је компоновао и хорске композиције и соло песме. Његово најзначајније дело је *Седам далканских ѝџара*, које се базира на ритмичко-мелодијским и хармонским елементима народне музике. Из области хорске музике издвајамо *Додолске ѝесме* и *Чеђири духовна сђиџа*. Композиторска делатност Војислава Илића, огледа се у оркестарским делима *Коло*, *Чочечка ѝџра*, *Свиђа за мале џудаче*,

кантатама *Народне зајонейке* и *Сїомен на усїанак*, као и у хорским композицијама духовне садржине, од којих се најчешће изводе *Свјатїи Боже*, *Алилуја* и *Херувимска*. Са стваралаштвом Константина Бабића ученици ће се упознати слушањем хорских композиција *Жир и ѓрасе*, *Зајонейка* и *Левачка свїїа*. Александар Обрадовић се истакао у области оркестарске и камерне музике. Познато је његово дело *Кроз свемир*, које се слуша у осмом разреду. Стваралаштво Зорана Христића огледа се првенствено у композицијама писаним за потребе позоришта, филма, односно телевизије. Написао је музику за 35 филмова, а међу најпознатијима су: *Хасананиница*, *Дервиш и смртї*, *Варљиво леїо '68*, *Сава Мала* и друге.

Стваралаштво Светислава Божића, композитора и теоретичара музике, утемељено је на националној духовној традицији. Обновитељ је и чувар српске духовне и световне музичке вертикале. Његов стваралачки опус обухвата хорску световну и духовну музику, вокално-инструменталну музику, оперу, камерну музику, музику за инструменте, (клавир, чембало, флаута, виолончело), музику за глас и инструменталну пратњу. У целокупном његовом опусу доминира национална програмска оријентација. Евокација и стваралачки преображај косовског музичког памћења нарочито долази до изражаја у његовом концерту за клавир и оркестар *Меїхоијска ѓојања*. Поред *Меїхоијских ѓојања*, и друге Божићеве композиције инспирисане су историјом српског народа на Косову и Метохији. Међу најпознатијима су: *Лазарево ѓденије*, концерт за труду и симфонијски оркестар, *Кроз сан мој їавни и бездрој суза наших*, поема за гудаче, и *Свїїања над Љевишком*, симфонијска поема, компонована 1999. године, у којима композитор надахнуто баштини музичко памћење, призива страдања и голготу српског народа на Косову и Метохији, остављајући катарзичне музичке записе за будућност. У наставне програме музичке културе свакако би требало уврстити композиције српских композитора са простора данашње Републике Српске – Влада Милошевића и Младена Матовића. Из стваралачког опуса Владе Милошевића издвајамо хорску композицију *Са Змијања*. Стваралаштво Младена Матовића везано је за хорско стваралаштво. Његове најпознатије композиције су *Моја Реїудлика*, која представља химну Републике Српске, *Мила мајко* и друге.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања је национално васпитање на основама српске уметничке музике у основној школи. Циљ је утврдити у којој мери ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије познају српску уметничку музику. Полазна претпоставка у истраживању била је да на крају основношколског образовања ученици са територије Косова и Метохије и централне Србије не познају довољно српску уметничку музику. У складу са циљем формулисани су следећи задаци истраживања: 1. утврдити у којој мери ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије познају најзначајније представнике српске уметничке музике; 2. утврдити у којој мери ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије познају стваралаштво српских композитора. Помоћне хипотезе гласе: 1. ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије не познају довољно најзначајније представнике српске уметничке музике и 2. ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије не познају довољно стваралаштво српских композитора. Независна варијабла је Регион (модалитети: Косово и Метохија и централна Србија). Зависне варијабле су: познавање најзначајнијих представника српске уметничке музике и познавање стваралаштва српских композитора. Истраживање је извршено средином маја 2016. године⁴ у 24 основне школе у Србији, односно у 12 школа на Косову и Метохији и у 12 школа централне Србије⁵. Анкетирањем је обухваћено

⁴ Резултати истраживања представљени у овом раду део су обимнијег истраживања које је за циљ имало да се утврди колико ученици на крају основног образовања познају садржаје патриотског васпитања у настави музичке културе: традиционалне, патриотске и духовне песме и националну уметничку музику. У овом раду представљен је део резултата који се односе на националну уметничку музику.

⁵ Истраживање је спроведено у следећим основним школама на Косову и Метохији: „Доситеј Обрадовић“ Прековце, „Краљ Милутин“ Грачаница, „Десанка Максимовић“ Косовска Каменица и Ајновце, „Миладин Поповић“ Пасјане, „Шарски одред“ Врабештица и Севце, „Рајко Урошевић“ Готовуша, „Петар Кочић“ Брњак и Бубе, „Благоје Радић“ Зупче, „Свети Сава“ Косовска Митровица, „Лепосавић“ Лепосавић, „Вук Караџић“ Звечан и „Јован Цвијић“ Зубин Поток; и у централној Србији: „Свети Сава“ Бор, „Сутјеска“ Рашка, „Димитрије Туцовић“ Краљево, „Коле Радишић“ Ниш, „Кнегиња Милица“ Трстеник, „Нада Поповић“ Крушевац, „Младост“ Београд, „Драгиша Михаиловић“ Крагујевац, „Краљ Александар I“ Пожаревац, „Свети Сава“ Младеновац, „Меша Селимовић“ Нови Пазар и „Алекса Дејовић“ Севојно.

укупно 534 ученика: 228 (42,7%) са Косова и Метохије и 306 (57,3%) ученика из централне Србије. Од статистичких мера и поступака коришћено је груписање, пребројавање и проценти. Сви квантитативни показатељи су пропраћени квалитативном анализом. Подаци су обрађени програмским пакетом за статистичку анализу података SPSS, верзија 21.0.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Први истраживачки задатак био је утврдити у којој мери ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије познају најзначајније представнике српске уметничке музике. Анализа одговора ученика на питање: *Наведи имена српских композитора чија сѐ дела слушали у основној школи.* Од укупног броја испитаника (534), њих 125 (23,40%) дало је тачне одговоре. Од тог броја, један ученик навео је пет композитора, 22 ученика навела су четири композитора, а 102 ученика су знала да наведу по три имена српских композитора. Под делимично тачним одговором подразумевали смо оне одговоре у којима је наведено бар једно или два имена српских композитора, док остала наведена имена нису припадала српској уметничкој музици. Такве одговоре је дало 177 (33,15%) ученика. Нетачно је одговорило 8 ученика (1,50%), док велики број ученика, њих 224 (41,95%) уопште није одговорило на постављено питање. Анализираћемо одговоре ученика, како бисмо утврдили која имена српских композитора они знају, и упоредо ћемо извршити анализу наставних програма музичке културе, како бисмо утврдили колико су у њима заступљени српски композитори. Већина ученика (43,8%) навела је име Стевана Мокрањца, иако је било очекивано да сви ученици наведу име овог познатог српског композитора, а посебно зато што су његове композиције заступљене у наставним програмима музичке културе од 3. до 8. разреда. С обзиром на то да у наставним програмима за 1. и 2. разред нису заступљена Мокрањчева дела за слушање, предлагемо да се уврсте следеће његове композиције: *Ал' је леј овај свейш*, *Пазар живине* и *Приморски на њиви*. Само 15,8% ученика зна за Стевана Христића, једног од најистакнутијих композитора прве половине 20. века, што не чуди, с обзиром на то да је овај чувени композитор у наставним програмима музичке културе од 1. до 8. разреда, заступљен са свега 3 композиције: „Грлица“ из балета *Охридска лејенда*, у петом разреду (Правилник, 2007, стр. 47), *Ојело* и „Прва свита“ из балета

Охридска лејенда, у осмом разреду (Правилник, 2006, стр. 45). *Охридска лејенда*, као дело свевремене уметничке вредности, дисер је српске уметничке музике и извориште националног духа и поноса, али, и друге композиције Стевана Христића заслужују пажњу. Сматрамо да би наставне програме обавезно требало допунити његовим композицијама: *Райсодија за клавир и оркестар*, *Симфонијска райсодија*, „Три свите“ из опере *Сујон*, *Чучук Сјана* – музика за комад са певањем, *Врањанска свиџа* – за мали оркестар. Свега 14, 4% ученика навело је име Корнелија Станковића, утемљивача српске уметничке музике. Невероватно али истинито јесте да је овај изузетно значајан српски композитор у наставним програмима музичке културе заступљен са само једном композицијом за слушање, у првом разреду (Правилник, 2004, стр. 62). У питању је композиција *Што се доре мисли моје*. У наставне програме обавезно би требало уврстити следеће Станковићеве композиције: хорску духовну композицију *Досјојно јесћ*, композиције за глас и клавир *Тавна ноћи*, *Зора руди*, *мајка ћерку дуди*, *Људио се јолуд са јолудицом*, као и клавирску композицију *Српски народни кадрил*, и друге. Само 7,7% ученика навело је име Станислава Биничког. У наставним програмима музичке културе његово стваралаштво представљено је једном композицијом – *Марш на Дрину*. Она је предложена за слушање у 3. разреду (Правилник, 2005, стр. 49) и 6. разреду (Правилник, 2008, стр. 47). У наставне програме требало би уврстити следеће композиције Биничког: *Хор момака и девојака*, одломак из прве српске опере *На уранку*, „Коло“ из опере *На уранку*, *Гардијски марш*, *Парадни марш* и друге. Свега 6,1% ученика је чуло за Петра Коњовића. Његово стваралаштво је у наставним програмима такође представљено једном композицијом „Велика чочечка игра“ из опере *Кошијана*, која је предложена за слушање у 5. разреду (Правилник 2007, стр. 4) и седмом разреду (Правилник, 2006, стр. 44). Ученике основне школе треба упознати са његовом хорском композицијом *Врајолан*, као и са „Свечаним маршем“ из опере *Женидба Милоша Обилића*. За Јосифа Маринковића зна 5, 6% ученика. У избор композиција за слушање од 1. до 8. разреда у наставне програме уврштене су две композиције овог аутора – *Молишва*, у програму за 2. разред (Правилник, 2004, стр. 63), и *Ошче наш*, у програму за 6. разред (Правилник, 2008, стр. 47). Свакако би требало послушати његове соло песме *Серенада* (Крадем ти се под пенџере), написану за стихове Алексе Шантића, *Ох, како сунце сија*, *Под њрозором* (Поноћ је тако тиха), на текст Јована Ј. Змаја, и друге. Само 3,3% ученика навело је име

Милоја Милојевића. У наставним програмима музичке културе наведено је једно дело овог композитора за слушање. То је хорска композиција *Муха и комарац*, која се слуша у 6. разреду. Поједине клавирске композиције Милоја Милојевића инспирисане су традиционалном народном музиком Косова и Метохије, па их треба уврстити у наставне програме музичке културе, што ће бити допринос неговању традиционалних косовско-метохијских вредности. То су: *Косовска свиџа*, *Мојив из Призрена*, *Јујиро на Косову*, *Песма из Неродимља* и *Косовка*. Име Даворина Јенка, који је написао музику за српску државну химну *Боже љавде* навело је само 1,7% ученика. Даворин Јенко је словеначки композитор, који се због великих заслуга у развоју српске музике и српског патриотизма сматра и српским композитором. Његове композиције, нажалост, нису заступљене у наставним програмима српских основних школа, а требало би уврстити следеће: *Уверџира Косово*, *Зиданье Раванице*, комад са певањем *Ђидо*, песма за глас и клавир *Укор* (Где си душо, где си рано), за текст Бранка Радичевића, и друге. За име Боре Дугића, савременог српског композитора и извођача, чуло је 1,1,% ученика. Наставни програм за 3. разред (Правилник, 2005, стр. 49), и за 5. разред (Правилник, 2007, стр. 47), садржи предлог његових композиција за слушање, из опуса *Чаробна фрула*. Делови Дугићевих композиција: *Обичан далкански дан*, *Недеска Србија*, *Зов за недосишном лејошом* и друге, дочаравају дух српског народа, па ове композиције треба слушати, како у настави музичке културе, тако и у корелацији са осталим наставним предметима. За Зорана Симјановића, српског композитора чије се стваралаштво углавном везује за филмску и популарну музику, чуло је свега 2 ученика (0,3%). Иако је аутор музике у бројним српским филмовима, његове композиције нису уврштене у наставне програме, што би свакако требало учинити. Ученици би могли да послушају музику из филмова коју је он писао: *Национална класа*, *Балкан експрес*, *Буре даруша*, *Жикина династија*, *Марайонци џрче џочасни круи* и друге. Слична је ситуација када је у питању и стваралаштво Зорана Христића. Само један ученик (0,2%) од укупно 534 навео је овог српског композитора, чије стваралаштво такође није заступљено у наставним програмима. Писао је музику за позоришта, филмове, ТВ емисије, као и друга вредна уметничка дела. Један ученик (0,2%) навео је име Војислава Костића, који је писао музику за филмове, позориште и телевизију. Уочавамо да нико од ученика није навео имена веома значајних српских ком-

позитора: Марка Тајчевића, Исидора Бајића, Константина Бабића, Љубице Марић, Светислава Божића.

Резултати истраживања показују да ученици не познају довољно најзначајније представнике српске уметничке музике. Евидентно је, међутим, и то да су српски композитори недовољно заступљени и у наставним програмима музичке културе. Након оваквих сазнања о очигледном непознавању сопствене националне уметности међу ученицима и њене недовољне заступљености у наставним програмима, треба се запитати каква будућност очекује народ и младе генерације ако их васпитавају они који немају одговоран однос према националним вредностима, који их не цене и који их занемарују. Непознавање српске уметничке музике ученици су изразили навођењем имена светских композитора: Бетовен, Моцарт, Шопен, Франц Лист, Ђузепе Верди, Шуман, Чајковски, Бах и Вивалди, као и имена писаца, попут Стевана Сремца, Бранка Радичевића и других. Упоредивши одговоре ученика са територије Косова и Метохије и централне Србије на прво питање, уочена је статистички значајна разлика (на нивоу 0,05) у броју тачно наведених имена српских композитора. Ученици са Косова и Метохије су показали да имају нешто боље знање у односу на ученике централне Србије ($t=-2,144$, $df=308$, $p=0,033$). Међутим, ова разлика у одговорима није довољан показатељ да ученици добро познају најзначајнија имена српске уметничке музике. На основу анализе одговора ученика закључујемо да је потврђена прва помоћна хипотеза да ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије не познају довољно најзначајније представнике српске уметничке музике.

Други истраживачки задатак био је утврдити у којој мери ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије познају стваралаштво српских композитора. Анализа одговора ученика на питање: *Наведи називе уметничких дела српских композитора које си слушали настави музичке културе.* На ово питање одговор је дало тек нешто мање од трећине испитаника, њих 159 (29,8%). Од тог броја, тачно је одговорило 20 ученика, што је 3,8% од укупног броја испитаника. Делимично тачне одговоре дало је 127 (23,8%) ученика, а нетачне 12 ученика (2,2%). Чак 70,2% ученика није одговорило на ово питање. Само један ученик је навео пет композиција, док је 17 ученика знало да наведе по три уметничке композиције српских композитора. Две композиције навело је 60 ученика, а по један назив знало је 67 испитаника.

Ученици су наводили називе следећих композиција: *Руковeћи* (33,50%), *Охридска лејенда* (15, 10%), *Муха и комарац* (7,60%), *Марш на Дрину* (6,40%), *Кошћана* (5, 20%), *Ојело* (4,80%), *Седaм далканских ићара* (4,40%), *Боже ѿравде* (4,00%), *Лићурћија Св. Јована злайоусћио* (3,60%), *На уранку* (3, 60%), *Шћо се доре мисли моје* (2,40%), *Досћојно јесћ* (2,00%), *Велика чочечка ићра* (2,00%), *Женидба Милошева* (1,60%), *Акаћисћ Боћородици* (1,20%), *У Будиму ћраду* (0,80%), *Теде ћојем* (0,80%), *Боћородице дјево* (0,40%), *Величаније Свeћом Сави* (0,40%), *Ој, Срдијо, мила маћи* (0,40%). Разлика у одговорима ученика са Косова и Метохије и централне Србије на ово питање је занемарљива па не захтева тумачење t-тестом. На основу анализе одговора ученика потврђена је друга помоћна хипотеза да ученици 8. разреда са ћерийорје Косова и Мeћохије и ценћиралне Србије не ћознају довољно сћваралашћиво срћских комћозићора. Наведени резултати истраживања потврђују главну хипотезу: *на крају основношколскоћ образовања ученици са ћерийорје Косова и Мeћохије и ценћиралне Србије не ћознају довољно срћску уметничку музику.*

ЗАКЉУЧАК

У раду је разматрано национално васпитање у основној школи на основама српске уметничке музике. У профилисању културног и националног идентитета висока уметност једна је од кључних одредница. Степен духовног развоја једног народа се може мерити по томе колико он цени и поштује уметност и има афинитета према њој. Српска уметничка музика нам због својих несумњивих естетских вредности даје за право да се сматрамо равноправним са народима који су остварили највише домете у домену високе културе, а то развија свест о вредности свог народа, јача национални понос и сигурност у сопствену нацију. У раду су представљени резултати истраживања који су потврдили полазну претпоставку да ученици 8. разреда са територије Косова и Метохије и централне Србије не познају довољно српску уметничку музику. Чињеница да су у наставним програмима музичке културе изостављена и запостављена имена композитора који су својим делима допринели духовном развоју српског народа и његовом промовисању на најлепши начин, те да их ученици након завршеног основног образовања не познају довољно, оставља утисак немарности и неодговорности према свом националном културном наслеђу. Дужност националне образовне политике је да, кроз васпитно-образовни систем, код младих негује и развија национални дух, свест о вредностима свог народа, о потреби неговања националне културе и уметности, те да подстиче одго-

ворно понашање према њима. Упознавање с националном уметничком музиком у настави музичке културе је један од начина да се допринесе развијању свести о културним и националним добрима, те развијању осетљивости за њихово неговање и поштовање. У том смислу, уметничка музика може бити значајан чинилац националног васпитања у основној школи. Наставни планови и програми су документи законске снаге које најодговорније треба осмишљавати и креирати, у складу са националном, образовном и културном политиком земље, како би васпитно-образовни процес дао жељене резултате у васпитању и образовању младих. Одабиру садржаја који омогућавају реализацију задатака националног васпитања, мора се приступити савесно и одговорно, на нивоу свих наставних предмета. У раду смо навели богат избор композиција које би требало уврстити у наставне програме музичке културе, што ће допринети упознавању српске уметничке музике, развијању љубави и поштовања према њој, као и према свом народу.

-
- ЛИТЕРАТУРА Анђелковић, П. (2014). *Пасионирани њаџриоџизам или ЕУ роџсџво*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини - Косовска Митровица.
- Базић, Ј. (2012). *Друшџвени асџекџи образовања*. Прилози за социологију образовања. Београд: Институт за политичке студије.
- Бурић Клајн, С. (1956). *Музика и музичари*, Београд: Просвета.
- Бурић Клајн, С. (1971). *Исџоријски развој музичке кулџуре у Србији*. Београд: Pro musica.
- Бурић, О. (2010). *Водич кроз исџорију музике*. Београд: Доминанта.
- Жебељан, И. (2009). Висока уметност као особеност српског идентитета. *Изазови европских инџџирација*, Часопис за право и економију европских интеграција. Београд: Службени гласник из подршку gtz, 7-17.
- Илић, М. (2010). Национално и интеркултурално васпитање у вријеме глобализације. У: Д. Денић (ур.), *Моџћности националног васџишања у време џлобализације*: тематски зборник (99-107). Врање: Учитељски факултет у Врању.
- Јовановић, Б. (2005). *Школа и васџишање*. Београд: Едука.
- Маринковић, С. (2007). *Исџорија срџске музике*. У: Н. Јовановић (ур.), *Музика у XIX веку и првој половини XX века (71-106)*. Београд: Завод за удбенике.

Ракић, В. (1981). *Др Вићеншије Ракић (1881-1969), Личности, рад његовошке идеје*. Владета Тешић (ур.). Београд: Савез педагошких друштава Србије.

Росић, Т. (ур.) (2004). *Речник филозофских појмова*. Београд: БИГЗ.

Станковић, К. (2004). *Сабрана дела*, Клавирска музика, књ. 1. У: Д. Петровић и М. Кокановић (прир.). Београд: Музиколошки институт Српске академије наука и уметности.

Станковић, К. (2007). *Сабрана дела*, Песме за глас и клавир, мушки и мешовити хор, књ. 2. У: Д. Петровић и М. Кокановић (прир.). Београд: Музиколошки институт Српске академије наука и уметности.

Шуваковић, У. (2010). Национално васпитање – пут усвајања и глобалних и националних вредности. У: Д. Денић (ур.), *Могућности националног васпитања у време глобализације: тематски зборник (130-144)*. Врање: Учитељски факултет у Врању.

Правилник о Наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања (2004). Просветни гласник бр. 10, Београд.

Правилник о Наставном плану за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања и наставном програму за трећи разред основног образовања и васпитања (2005). Просветни гласник бр. 1, Београд.

Правилник о изменама правилника о Наставном плану и програму основног образовања и васпитања (2006). Просветни гласник бр. 9, Београд.

Правилник о Наставном плану и програму за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за петти разред основног образовања и васпитања (2007). Просветни гласник бр. 6, Београд.

Правилник о наставном програму за шести разред основног образовања и васпитања (2008). Просветни гласник бр. 5, Београд.

BIJANA M. PAVLOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, TEACHERS'S TRAINING FACULTY

DRAGANA J. CICOVIĆ SARAJLIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF ARTS

SUMMARY

NATIONAL EDUCATION ON THE BASIS
OF SERBIAN ART MUSIC IN PRIMARY SCHOOL

The paper deals with national education in primary schools on the basis of Serbian art music. On the theoretical level, the task of this paper is to examine the works of the most prominent Serbian

composers which should be introduced to elementary school students. The paper presents the results of the research whose aim was to determine to what extent the 8th grade students from the territory of Kosovo and central Serbia know about Serbian art music and how many are familiar with the works of the most prominent Serbian composers. The survey results indicate that students do not know enough about the national art music after finishing primary school. One of the reasons is the insufficient representation of the local authors' compositions for listening in class. The task of primary school classes is to, in accordance with the national educational policy, strengthen the national spirit among young people and to encourage responsible behavior towards their own national values: language, religion, art, customs, traditions. It was concluded that the selection of content that enables the realization of the tasks of national education must be approached conscientiously and responsibly across all subjects in elementary education. In teaching of music culture, national art music is a subject that, in addition to the traditional, spiritual, and patriotic songs, contributes greatly to the national upbringing. Features of national character today have special educational and social meaning and significance in Kosovo and Metohija, where, due to the specific conditions of life of the Serbian people on this territory, it is necessary to devote more attention to them in the educational work. Introduction of creative works of national composers to elementary school students will contribute to the strengthening of national pride and sense of belonging to their people. The paper cited works of national art music that are unjustly neglected, and which because of their high aesthetic and ethical values should be included in the curricula of music culture. The study applied a descriptive method and the method of theoretical analysis.

KEYWORDS: Serbian national art music, elementary school, teaching, national education.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).